

Onnefolk, rallare og andre omvankende

AV HARALD SUNDBERG

De omvankende vi her skal høre om, må en skille fra de eldre folk som på sine eldre fattige dager var diktert å ha opphold på gardene. Legdefolk med antall dager etter gardens størrelse. Det var og stadig en del folk som vandra fylker og kommuner imellom på betleri. Disse var antakelig uten en heim.

I tida, helst før 1900, vandra ofte de såkalte «Dalakuller», som hadde som mål å nå Trondheim. Der var det marked for hårkjeder som de bar med seg og ville selge til god pris. Tradisjonen forteller at hårsmykkene ofte var laget av håret til døde slektninger. Dalakullene kunne også gå vinters tid, men de var dårlig kledd og betla seg fram - som mange andre.

Den første tida lirekassa var kjent her i landet, var det flere som vandret rundt med den og spilte for en hardt tiltrengt matbit. Særlig på Røros-martnan i 1890-åra hadde lirekasse-spillerne en gyllen periode.

En og annen svensk felespiller stoppet opp ett og annet sted - helst en sommerdag og spilte en kveld på fela til dans. Det kosta vanligvis 25 øre. En som skulle betale ved inngangen hadde bare to kroners mynt. «Å takkar så mycket, du var ändå snell» sa karen. Mest helårsomvankende var vel de kjente taterne, som var godt kjent blant de fastboende. De kjørte for det meste med hest, var hestehandlere og klokkebyttre. Konene hadde med seg blonder og hekter.

Det var i Amerikafeberens tid at det ble stor mangel på arbeidskraft, særlig i jordbruket. Det var en kjent sak på begge sider av grensa mellom Norge og Sverige at jordbrukeren og skogdriveren periodevis tok inn folk i arbeid og betalte bedre lønner enn de var vant til heime i Sverige, for det var helst fra Sverige det kom arbeidssøkende.

Omkring 1890-åra kom mange over fra Sverige og var med i de mange stordrifter i skogen. Flere av disse fant sin bedre

halvdel her og ble til sin død i broderlandet. Dette var jo i følge bibelen som sier at mannen skal forlate sin far og mor og bli hos henne.

Også jordbruket tok med glede mot dem som kom og søkte arbeid. De fleste av disse her i distriktet var fra Rendalen eller Sverige. De var kjent for å være flinke og de kunne bli på samme garden hele sommeren og det var ofte både kvinner og menn.

Inntrykket og omtalen festet seg best i minnet om de svenske - disse hadde jo sine mer fremmede særpreg i språk og arbeids-
gemang. Slåmaskin var ikke så utbredt enda og i ljàslåtten kunne det bli noe urøddig, for svensken som såg seg bakover og spurte: «Kommer koene her, så slikkar vel dom resten». En svenske som hadde vært i Prestlien som slåttkar, mintes som gammel mann denne tida og sa: «Det var en piga dær». Det var Prestligubbens eneste datter.

Denne vandringen varte til omkring 1940, da krigen påvirket det hele og landegrensene ble stengt. Moderne maskiner for-
trengte arbeidstageren og vi har inntrykkene og minnene til-
bake. De nye redskapene gir neppe de fremtidige slekter noen vemodig og oppmuntrende minner om en miljøvennlig tid, etter herjinger i skog og mark under bruk av hørselvern og olje og med resultatet: Ubotelige sår i naturen og brutal arbeidsledig-
het.

Blant en mengde av disse som vandret har en bevart særpreg minnet om noen få. En svenske fortalte om sin første tur fra sitt fødested Jemtland til Norge sommeren 1924. Han var da 16 år og kom i følge med flere. Gjennom vegløse trakter gikk de til Femund, dit var det ca. 9 mil. Over Femund ble de med «Femund II» fra Elgå til Buvika og «knogat» så hos en «bond» hele sommeren i Øversjødalen. Da sommeren var slutt vendte han tilbake med noen «norska slantar» i «fickan» til sitt enda fattigere Sverige. Samme ungdommen kom tilbake i mange år.

En fra Lillherdal skrev på en julehelsing til en norsk venn at han nå var 83 år, er i «stugan og lver bra, men jag har fått nog». En som var på slåtten var ikke så lysten å gi noen vita om sin person. På spørsmål svarte han «Jag heter Adolf». Men det er vel noe mer, var spørsmålet. - «Ja, men de er vel vel inte så noga».

I Sverige var det enda dårligere tider enn her i landet, så mange valgte å bli her.

Det skjedde for eksempel med:

Erik Holm, visstnok fra Mora, vesentlig skogsarbeider

Ola As Tangen Funäsdalen, gardsarbeid

Emanuel Douglas Larsson, Westmannaland, lyriker, gards- og skogsarbeid

Oskar Kallberg, gards- og skogarbeider

Sven Sundberg, Gløte, gardsarbeider

Per Sundberg, Gløte, veg- og gardsarbeider

Karl Viden, skogs- og gardsarbeider.

Oskar Holm, anleggsarbeider.

Albert Persson, Sundsvall, hestehandler.

Andre svenske arbeidssøkende kan også nevnes:

Hallvar Nordkvist, Lillherdal, Anders Nordkvist, Lillherdal, Anders Larsson og Sakritz Larsson, begge fra Gløte.

Så var det to smeder, den ene fra Grønberg, det var storsmeden, mens litjsmeden var Aleksander Johansen. Ellers nevnes Matz Rombin, Karl Hedström, Age Wallin, Einar Vanberg, Erik Hedin, Svart-Henriksen, Kvit-Hensiksen, Ellers minnes jeg godt Per Johan Landberg fra Østergötland, Per Jorsa Engberg fra Søderham og Anton Rafael B. Kvam.

Scheidemann var av tysk opprinnelse og livnærte seg ved grøftegraving. Han var blitt noe rar, men i diskusjoner kunne han legge for dagen store kunnskaper med ettertrykkende beskjed. Han fortalte at han hadde vandret gjennom alle norske byer - på to nær - og kunne fortelle om sine inntrykk til bevis.

Per Lignell var en religiøs arbeidssøkende, han sa engang «Herre Jesus, når jag kommer til dig, skal alla flickor bli mina». Han gravde brønn for Elias Tangen i Hodalen. På Bakken i samme bygda la han igjen bibelen sin og brillene og de ligger der fremdeles.

Det var også mange som dreiv med ombudshandel, en slik var Holt, som også var hattemaker og fiskfluebinder, ellers var det Olaf Dal fra Trondheim og Bjerke, Ødegård og Sørensen som var den siste - han vandret så seint som omkring 1975. Sørensen var en varsom og godlynt person.

Adolf Johansen som var skjærsliper og gardsarbeider bodde den siste tida i Tufsingdalen, der han døde i 1977 - 100 år gammel.

Det var også mange som bare gikk under utnavn, flere av disse var kanskje legdfolk: Kostlars, LegdLars, Veghugger-

Karl, Tøljo, HåkkåBerit, VekkerRagnhild, Storleppafanten Lindgren. Om kjempekaren Stor Per Svendsa - Per Svensson, Västansjö, har Tormod Rugsveen skrevet ei bok.

Dette var spredte minner - navn - om personer som vandret bygdene imellom i forskjellige ærend. Denne vandringa kjente ikke noen grenser, derfor er det heller ikke så lett å skille mellom verken nasjonalitet eller profesjon.